

Մումու

հեղինակ՝ Իվան Տուրգենև
թարգմանիչ՝ Մտեփան Զորյան

Մոսկվայի Հեռավոր Փողոցներից մեկում սպիտակ սյուներով և ծոված պատշգամբով մի գորշ տան մեջ ապրում էր երբեմնի մի ազնվական կին՝ Բազմաթիվ ճորտ ծառաներով շրջապատված: Նրա որդիները ծառայում էին Պետերբուրգում, աղջիկներն ամուսնացել էին: Նա շատ սակավ էր երևում հասարակության շրջաններում և իր ժլատ ու տխուր ծերության տարիներն անց էր կացնում առանձնության մեջ: Նրա կյանքի անուրախ ու մռայլ ցերեկը վաղուց էր անցել, Բայց նրա երեկոն էլ գիշերից խավար էր:

Նրա ծառայողների մեջ ամենից աչքի ընկնողը դոնապան Գերասիմն էր, բարձրահասակ ու վիթխարի մի տղամարդ, որ ի ծնե խուլ ու համր էր: Տիրուհին նրան բերել էր գյուղից, ու նա մեն-մենակ, եղբայրներից բաժան ապրում էր մի փոքրիկ խրճիթում:

Անսովոր ուժի տեր նա չորս մարդի բան էր անում մենակ: Տեսնողը հաճույք էր զգում, թե ինչպես է նա վարում, հնձում, կալսում: Մշտական լռությունը առանձին հանդիսավորություն էր տալիս նրա աշխատանքին: Նա երևելի ռանչպար էր և, եթե նրա դժբախտությունը չլիներ, ամեն մի աղջիկ սիրով կառներ նրան: Բայց ահա Գերասիմին բերին Մոսկվա, երկարաճիտ կոշիկներ առան, ամառվա համար կաֆտան կարեցին, ձմեռվա համար քուրք, ձեռք բահ ու ավել տվին ու դոնապան կարգեցին:

Հենց սկզբից իր նոր կյանքը բնավ դուր չեկավ նրան: Մանկությունից նա սովոր էր դաշտային աշխատանքի ու գյուղական կյանքի: Տեղափոխվելով՝ նա չէր հասկանում ինչ էր կատարվում հետը, ձանձրանում էր և տարակուսում այնպես, ինչպես տարակուսում է մի արջառ, որին հանկարծ կանաչ թարմ խոտից կտրելով վերցնում են ու դնում երկաթուղու վագոնը և շիկոցով ու թխկոցով տանում, թե ուր՝ հայտնի չէ:

Իր նոր գործը, գյուղական ծանր աշխատանքից հետո, Գերասիմին խաղ ու պար էր թվում. կես ժամում նա ամեն ինչ վերջացնում էր ու բակի մեջտեղը կանգնում և բերանբաց նայում անց ու դարձ անող մարդկանց, կամենալով կարծես իմանալ իր անհասկանալի կյանքի բացատրությունը, կամ թե չէ քաշվում էր որևէ անկյուն և, թին ու ավելը հեռուն շարտելով, երեսնիվայր ընկնում գետին և ժամերով անշարժ պառկում կրծքի վրա, ինչպես գերված մի գազան: Բայց մարդն ընտելանում է ամեն բանի, և Գերասիմն էլ, վերջ ի վերջո, ընտելացավ քաղաքի կյանքին: Գործը մեծ չէր. նրա պարտականությունն այն էր, որ բակը մաքուր պահի, օրական երկու անգամ

տակառով ջուր բերի, փայտ կտրի և ջարդի խոհանոցի ու տան համար, օտար մարդիկ չթողնի և գիշերները պահապան կանգնի: Եվ, պետք է ասած, նա իր պարտականությունը եռանդով կատարում էր: Երբեք բակում չէիր տեսնի չոփի մի կտոր կամ թափված աղբ: Ցեխ ժամանակ, երբ ձին չկարողանար ջրի տակառը հանել մի որևէ ցեխ տեղից, բավական էր միայն, որ Գերասիմն ուսով հրեր, ոչ միայն տակառի սայլակը, ձին ինքն էլ էր ծուլ լինում տեղից, կամ երբ սկսում էր փայտ ջարդել, կացինը նրա ձեռքին զրնգում էր ապակու պես և տաշեղներն ու փայտի կտորտանքը թռչում էին ամեն կողմ. իսկ ինչ վերաբերում է գողերին, դա արդեն այն բանից հետո, երբ մի անգամ գիշերը, երկու գող բռնելով նրանց ճակատները խփել էր իրար, այնպես էր խփել, որ հետո նրանց թեկուզ ոստիկանությունն չտաներ էլ, թաղում բոլորն սկսեցին հարգել նրան, մինչև անգամ ցերեկվա անցորդները, արդեն ոչ թե գողեր, այլ պարզապես անձանոթ մարդիկ, ահարկու դոնապանին տեսնելիս, հեռու էին անցնում:

Տան մյուս սպասավորների հետ Գերասիմը ոչ թե բարեկամական, այլ մոտիկ հարաբերության մեջ էր: Նա դրանց համարում էր յուրայիններ: Նրանք Գերասիմի հետ բացատրվում էին նշաններով, և Գերասիմը նրանց հասկանում էր, ճշտությամբ կատարում էր նրանց բոլոր հրամանները, բայց իր իրավունքները նույնպես գիտեր, ոչ-ոք ծառայողներից չէր համարձակվի նստել նրա տեղը՝ սեղանի շուրջը: Գերասիմն առհասարակ խիստ և լուրջ բնավորություն ուներ. նա ամեն բանում կարգ էր սիրում. մինչև անգամ աքաղաղները նրա ներկայությամբ չէին համարձակվում կռվել, այլապես վայ նրանց: Տեսներ, թե չէ, իսկույն երկուսի ոտքերից էլ կբռներ, մի քանի անգամ անիվի պես կպտտեր, կշպրտեր յուրաքանչյուրին մի կողմ: Տիրուհու բակում կային և սագեր, բայց սագը հայտնի է, որ լուրջ ու խոհեմ թռչուն է: Գերասիմը նրանց վերաբերվում էր հարգանքով, հետևում էր, կերակրում: Նրան տվել էին մի խուց, որ գտնվում էր խոհանոցի գլխին: Այդտեղ նա իր համար իր ճաշակով կաղնու տախտակներից շինել էր չորստանի մի թախտ, իսկական հսկայի մի թախտ, որ եթե հարյուր փութ բան դնեիր վրան, չէր ճկվի: Թախտի տակ գտնվում էր մի պինդ սնդուկ անկյունում գրված էր նաև սեղան, իսկ սեղանի կողքին մի եռոտանի նստարան: Գերասիմն իր խուցը փակում էր կողպեքով և բանալին կախում գոտուց: Չէր սիրում, որ մոտը մարդիկ գնան-գան:

Այսպես անցավ մի տարի: Եվ այդ տարվա վերջում Գերասիմին պատահեց մի փոքրիկ դեպք:

Պառավ տիրուհին, որի մոտ նա դոնապանություն էր անում, ամեն բանում հետևում էր հին սովորություններին և պահում էր բազմաթիվ սպասավորներ. նրա տանը կային ոչ միայն լվացարարուհիներ, կար անողներ, հյուսներ, դերձակներ ու դերձակուհիներ. կար մինչև իսկ ձիու սարք կարող. նույն այդ մարդը համարվում էր անասնաբույժ և մարդկանց բժիշկ, կար և տնային բժիշկ՝ տիրուհու համար, կար վերջապես մի կռշկակար՝ անունը Կապիտոն Կլիմով, սարսափելի հարբեցողի մեկը: Կլիմովն իրեն համարում էր անուշադրության մատնված և ըստ արժանվույն

չգնահատված, կրթված և մայրաքաղաքի մարդ, որն անգործ չպիտի ապրեր Մոսկվայում, ինչոր մի խուլ անկյունում, և եթե խմում էր, ինչպես ինքն էր արտահայտվում ընդհատումներով ու կուրծքը ծեծելով, խմում էր հենց վշտից: Եվ ահա մի անգամ խոսք բացվեց տիրուհու մոտ՝ սպասավորների գլխավոր Գավրիլի հետ, որին, նրա դեղին, մանրիկ աչքերից ու բաղի քթից դատելով, աստված հենց ինքն էր կարծես որոշել սպասավորների պետ լինելու: Տիրուհին ցավ հայտնեց Կապիտոնի խախտված բարոյականության վերաբերյալ, որին հենց մի օր առաջ գտել էին փողոցում ընկած:

— Հը, ի՞նչ կասես, Գավրիլա,— խոսեց հանկարծ տիրուհին,— չպսակե՞նք դրան, ի՞նչ ես կարծում: Գուցե խելքի գա:

— Ինչո՞ւ չէ, կարելի է պսակել,— պատասխանեց Գավրիլան,— և շատ էլ լավ կլինի:

— Հա, բայց ո՞վ կառնի նրան:

— Իհարկե: Ասենք, ինչպես ձեզ հաճելի է:

— Կարծես, Տատյանան նրան դուր է գալիս, հը՞:

Գավրիլան ուզում էր առարկել ինչոր, բայց շուրթերը սեղմեց:

— Այո... Թող նշանվի Տատյանայի հետ,— Վճռեց տիրուհին, բավականությամբ քթախոտ քաշելով,— լսո՞ւմ ես:

— Լսում եմ,— ասաց Գավրիլան ու հեռացավ: Վերադառնալով իր սենյակը (որը գրեթե լիքն էր երկաթակապ սնդուկներով), Գավրիլան նախ դուրս արավ կնոջը և ապա նստեց լուսամուտի առաջ ու սկսեց մտածել: Տիրուհու անսպասելի կարգադրությունը ըստ երևույթին մտատանջության մեջ զցեց նրան: Վերջապես, նա վեր կացավ, կարգադրեց Կապիտոնին կանչել: Կապիտոնը եկավ... Բայց նախքան սրանց խոսակցությունն ընթերցողին հայտնելը, ավելորդ չենք համարում մի քանի խոսքով պատմել, թե ով էր այդ Տատյանան, որի հետ Կապիտոնը պիտի պսակվեր, և ինչու տիրուհու կարգադրությունը շփոթեց Գավրիլային:

Տատյանան, որ լվացարարուհու պաշտոն ուներ (նրան, որպես հմուտ և բանիմաց լվացարարուհու, հանձնում էին նուրբ սպիտակեղենը), քսանութ տարեկան կին էր փոքր, նիհար, խարոյաշ, ձախ այտի վրա էլ խալեր ուներ: Ձախ այտին խալ ունենալը Ռուսաստանում համարվում էր վատ նշան, որ գուշակում է դժբախտ կյանք... Ջահել ժամանակը նա վատ էր ապրել, երկու մարդու չափ բանել էր և երբեք փայփայանք չէր տեսել. հազցնում էին նրան վատ, ստանում էր ամենաքիչ ռոճիկը. նա համարյա թե ազգական չուներ: Մի ինչոր ծեր մառանապետ, որին, գործին անընդունակ լինելու պատճառով թողել էին գյուղում, նրան քեռի էր գալիս, մյուս քեռիներն էլ մուժիկ էին,— ահա բոլորը: Մի ժամանակ նա գեղեցկուհի էր համարվում, բայց գեղեցկությունը շատ շուտով թռավ նրանից, նա շատ խոնարհ, կամ, ավելի լավ է ասել, վախեցած բնավորության տեր էր, իր նկատմամբ միանգամայն անտարբեր էր, ուրիշներից սարսափելի վախենում էր. մտածում էր միայն գործը ժամանակին վերջացնել, երբեք

ոչ ոքի հետ չէր խոսում և դողում էր տիրուհու անունը լսելիս, թեև տիրուհին նրա երեսը գրեթե չէր տեսնում: Երբ Գերասիմին գյուղից բերին, նա քիչ մնաց սարսափից ուշաթափվեք նրա կերպարանքը տեսնելով ու ամեն կերպ աշխատում էր չհանդիպել նրան, պատ ահում էր նույնիսկ աչքերը փակում էր նրա կողքով անցնելիս, տնից լվացքատուն գնալու ժամանակ: Գերասիմն առաջ առանձին ուշադրություն չէր դարձնում նրա վրա, հետո սկսեց նրան տեսնելիս ծիծաղել, ժպտալ, ապա և նայել սկսեց նրան, վերջապես բոլորովին աչք չէր հեռացնում նրանից:

Տասյանան դուր եկավ նրան, արդյոք դեմքի հեզ արտահայտությամբ թե վեհերոտ շարժումներով՝ աստված գիտի: Մի անգամ Տասյանան անցնում էր բակով, տիրուհու օսլայած կոֆտան չռած մատներով զգուշությամբ բարձր բռնած... Հանկարծ ինչոր մեկը պինդ բռնեց նրա արմունկը: Նա շուտ եկավ և ճչաց. ետևը կանգնած էր Գերասիմը: Հիմարի պես ծիծաղելով և քնքշորեն մզզալով՝ նա Տասյանային մեկնեց մի շաքար արքր, որի պոչն ու թևերը ոսկեգույն էին: Տասյանան ուզում էր հրաժարվել, բայց Գերասիմը գոռով արքրը դրեց նրա ձեռքը, գլուխն օրորեց, հեռացավ և, շուտ գալով, մի անգամ էլ ինչոր սիրալիր բան մզզաց: Այդ օրվանից Գերասիմն էլ նրան հանգիստ չէր տալիս, ուր էլ գնար Տասյանան, Գերասիմը հայտնվում էր այնտեղ, դիմավորում էր նրան, ժպտում, մզզում, ձեռները թափահարում, գրպանից հանկարծ մի ժապավեն հանում ու նրան տալիս, ավելով մաքրում էր փոշին նրա անցնելու ճամփից: Խեղճ աղջիկը ուղղակի չգիտեր, ինչ անի: Շուտով ամբողջ, տունն իմացավ համր դռնապանի արարքները: Սկսեցին ծիծաղել ու կատակներ անել Տասյանայի հետ: Սակայն բոլորը չէին համարձակվում Գերասիմին ծաղրել. նա հանաքներ չէր սիրում. նրա ներկայությամբ Տասյանային էլ թողնամ էին հանգիստ: Գոհ լինեք թե դժգոհ, այնուամենայնիվ Տասյանան անցավ նրա հովանավորության տակ: Ինչպես բոլոր խուլ ու համբերը՝ Գերասիմը շատ շուտ էր գլխի ընկնում և շատ լավ էր հասկանում, ե՞րբ են ծիծաղում իր կամ Տասյանայի վրա: Մի անգամ ճաշից հետո, սպիտակեղենի վրա հսկող կինը, Տասյանայի անմիջական մեծը, սկսեց նրան, ինչպես ասում են, ձեռ առնել և այն դրության հասցրեց նրան, որ խեղճ Տասյանան չգիտեր ինչ անել, և քիչ մնաց բարկությունից լաց լինեք: Հանկարծ Գերասիմը վեր կացավ, մեկնեց իր ահագին ձեռքը, դրեց հանդերձապետի գլխին ու այնպիսի մտայլ կատաղությամբ նայեց նրա դեմքին, որ նա կուչ եկավ և կպավ սեղանին: Բոլորը լռեցին: Գերասիմը նորից գդալը ձեռն առավ ու սկսեց ուտել շշին: «Տես, է, խուլ սատանա»,— շնջացին բոլորը, իսկ հանդերձապահուհին վեր կացավ ու գնաց աղջկանոցը:

Մի ուրիշ անգամ, նկատելով, որ Կապիտոնը, այն իսկ Կապիտոնը, որի մասին խոսեցինք քիչ առաջ, ինչոր չափից ավելի սիրալիր խոսեց Տասյանայի հետ, Գերասիմը նրան իր մոտ կանչեց մատով, տարավ կառքերի սարայը և բռնելով այնտեղ անկյունում դրված կառքի լծափայտը, դրանով շատ ազդու կերպով սպառնաց նրան: Այդ օրվանից էլ ոչ ոք չէր խոսում Տասյանայի հետ: Ճիշտ է, հանդերձապահուհին, հենց որ վազեց մտավ աղջկանոց, իսկույն ուշագնաց եղավ և առհասարակ այնպես վարպետորեն գործ տեսավ, որ հենց նույն օրը տիրուհու ականջը հասցրեց Գերասիմի կոպիտ արարքը, բայց տարօրինակ պառավը քրքջաց

միայն, մի քանի անգամ (այդպիսով վիրավորելով հանդերձապետուհուն) ստիպեց նրան կրկնել, թե ինչպես Գերասիմը իր ծանր ձեռքով կռացրեց նրան, և մյուս օրը Գերասիմին մի արծաթ ռուբլի ուղարկեց: Տիրուհին նրան պարզևատրում էր, որպես հավատարիմ և ուժեղ պահապանի: Գերասիմը տիրուհուց շատ վախենում էր, բայց և այնպես հույս ուներ նրա ողորմածությանը և պատրաստվում էր արդեն գնալ նրան խնդրելու, թե նա թույլ կտա արդյոք, որ ինքն ամուսնանա Տատյանայի հետ: Նա սպասում էր միայն սպասավորների պետի խոստացած նոր կաֆտանին, որպեսզի վայելուչ կերպով ներկայանա տիրուհուն, երբ հանկարծ այդ իսկ տիրուհին միտք հղացավ Տատյանային տալ Կապիտոնին:

Այժմ ընթերցողը հեշտությամբ կհասկանա այն շփոթության պատճառը, որ տիրեց սպասավորների պետ Գավրիլային տիրուհու հետ ունեցած զրույցից հետո: «Տիրուհին, — մտածեց նա լուսամուտի մոտ նստելով,— իհարկե կխղճա Գերասիմին, բայց և այնպես նա անլեզու արարած է, տիրուհուն հո չի կարելի հայտնել, թե՛ ա՛յ, Գերասիմը Տատյանային սիրում է: Եվ վերջապես, ճիշտն ասած, նա ի՞նչ ամուսին կարող է լինել: Իսկ մյուս կողմից, բավական է, որ, ների՛ր, տեր, այդ սատանան իմանա, թե Տատյանային Կապիտոնին են տալիս, նա ամբողջ տունը տակն ու վրա կանի: Չէ՞ որ նրան էլ խոսք հասկացնել չի լինի»...

Կապիտոնի գալը կտրեց Գավրիլայի մտքի թելը: Թեթևամիտ կոշկակարը ներս մտավ, ձեռքերը դրեց ետևը և արձակ-համարձակ պատին հենվելով աջ ոտը խաչաձև դրեց ձախի վրա և գլուխը թափ տվեց: Իբր թե ահա և ես: Ի՞նչ եք ուզում:

Գավրիլան նայեց Կապիտոնին և մատերով խփեց լուսամուտի շրջանակին: Կապիտոնը փոքր-ինչ կկոցեց իր փոքրիկ կապարյա աչքերը, բայց չխոնարհեց, մինչև անգամ ժպտաց թեթևակի և ձեռք տարավ սպիտակավուն մազերին, որոնք ցցվել էին այս այն կողմի վրա: Էհ, ես եմ էլի: Էլ ի՞նչ ես նայում:

— Լավ ես,— խոսեց Գավրիլան ու լռեց.— լավ ես, խոսք չկա:

Կապիտոնը ուսերը թոթվեց միայն: «Իսկ դու չլինի՞ ինձանից լավ ես»,— մտածեց նա ինքն իրեն:

— Հլա մի քեզ նայիր, մի նայիր հլա,— շարունակեց հանդիմանանքով Գավրիլան,— Հը, էդ ի՞նչ ա քու հալը:

Կապիտոնը հանգիստ նայեց իր մաշված, պատռված սերթուկին, իր կարկատված վարտիքին, առանձին ուշադրությամբ նայեց իր ծակծկված կոշիկներին և նորից աչքը զցեց սպասավորների պետի երեսին:

— Ի՞նչ ա որ:

— Ի՞նչ,— կրկնեց Գավրիլան:— Ի՞նչ, դեռ հարցնում ես ի՞նչ: Ոնց որ սատանա լինես, ա՛յ ինչ:

Կապիտոնը աչքերը թարթեց արագ:

«Հայհոյեցեք, հայհոյեցեք, Գավրիլա Անգրեյիչ»,— նորից մտածեց նա ինքնիրեն:

— Դու էլի հարբած ե՞ս եղել,— սկսեց Գավրիլան,— եղել ես, չե՞: Դե՛, պատասխանի, է՛:

— Թույլ առողջությանս պատճառով ենթարկվել եմ, իսկապես, խմիչքներին,— ասաց Կապիտոնը:

— Թույլ առողջությանս պատճառով... Քեզ քիչ պատիժ են տալիս, ավստու: Դեռ Պիտերում էլ ուսում է առել... Լավ ուսում ես առել: Ձրի հաց ես ուտում միայն:

— Այդ դեպքում, Գավրիլա Անդրեյիչ, ինձ դատել կարող է միայն աստված ինքը, և ուրիշ ոչ ոք: Մենակ նա գիտե, թե ինչ մարդ եմ ես և ճի՞շտ է արդյոք, որ հացս ձրի եմ ուտում: Իսկ ինչ վերաբերում է հարբեցողության, այդ դեպքում մեղավորը ես չեմ, այլ ավելի շուտ մի ընկեր. նա ինձ գրավեց ու ինքը հեռացավ, իսկ ես...

— Իսկ դու, թրջված հավի պես մնացիր փողոցում: Էհ, գլուխդ կորցրած մարդ ես: Բայց բանն էր չի,— շարունակեց նա ու լռեց,— տիրուհին ուզում է, որ դու պսակվես: Լսո՞ւմ ես: Նա կարծում է, որ դու, պսակվելով, խելքի կգաս: Հասկանո՞ւմ ես:

— Ինչո՞ւ չեմ հասկանում:

— Էդպես ուրեմն: Իմ կարծիքով, լավ կլինի քեզ մի բռան մեջ հավաքել: Էհ, դա արդեն տիրուհու գործն է: Հը, ի՞նչ կասես, համաձա՞յն ես:

Կապիտոնը ծիծաղեց:

— Ամուսնությունը լավ բան է մարդուս համար, Գավրիլա Անգրեյիչ. և ես, իմ կողմից, ամենայն ուրախությամբ:

— Էդպես, ուրեմն,— ասաց Գավրիլան և մտածեց ինքն իրեն, որ խոսք չկա, լավ է ասում մարդը: — Միայն թե՛ ա՛յ ինչ կա,— շարունակեց նա բարձր,— քեզ համար էլ լավ հարսնացու չեն ընտրել:

— Իսկ ո՞ւմ են ընտրել, թույլ տվեք հետաքրքրվել:

— Տատյանային:

— Տատյանային...

Եվ Կապիտոնը աչքերը լռեց ու պոկվեց պատից:

— Հը, ինչո՞ւ հուզվեցիր... Մի՞ թե նրան չես հավանում:

— Ինչո՞ւ չեմ հավանում, Գավրիլա Անդրեյիչ, նա լավ աղջիկ է, աշխատող, համեստ... Բայց չե՞ որ դուք ինքներդ գիտեք, Գավրիլա Անդրեյիչ, որ էն գրողի տարածը, վայրենին՝ Տատյանայի վրա աչք ունի...

— Գիտեմ, ախպերս, բոլորը դիտեմ,— ընդհատեց նրան Գավրիլան վրդովված,— բայց չե՞ որ...

— Բայց ախր, Գավրիլա Անդրեյիչ, նա ինձ կսպանի, աստված վկա, ճանճի պես կսպանի. նրա ձեռքը, դուք հո տեսել եք, ինչ ձեռք ունի նա. դա ուղղակի հսկայի ձեռք է: Ինքը խոզ է, խփում է ու չի լսում, թե ինչպես է խփում: Ձեռները թափահարում է էնպես, կարծես երազի մեջ լինի, և ոչ մի հնար չկա զսպելու: Ինչո՞ւ, որովհետև, ինքներդ գիտեք, Գավրիլա Անդրեյիչ, դա ուղղակի ինչոր գազան է, հրեշ, Գավրիլա Անդրեյիչ, հրեշից էլ վատ... Հիմա նրա ձեռից ինչո՞ւ պիտի տանջվեմ. չէ՞ որ ես էլ մարդ եմ:

— Գիտեմ, գիտեմ, լավ...

— Օ, տեր աստված, շարունակեց կոշկակարը տաքացած,— ե՞րբ պիտի վերջանա այս բոլորը: Այս ի՞նչ բախտ է իմ բախտը: Երեխա ժամանակս ինձ ծեծում էր գերմանացի տերս, հետո սկսեց իմ հարազատ եղբայրը, վերջապես, հիմա էլ հասած տարիքիս ինչի եմ արժանանում:

— Է, հիմարի գլուխ,— ասաց Գավրիլան,— Ի՞նչ ես ավել պակաս խոսում:

— Ո՞նց թե ինչ, Գավրիլա Անդրեյիչ, ես ծեծից չեմ վախենում, Գավրիլա Անդրեյիչ: Թող տերս չորս պատի մեջ պատժի ինձ, բայց մարդկանց ներկայությամբ մարդատեղ դնի ինձ, ես էլի մարդկանց շարքում կլինեմ, իսկ այս դեպքում, նա ո՞վ է, որ ես նրանից պատիժ կրեմ...

— Դե գնա կորի՛,— առանց շտապելու ընդհատեց նրան Գավրիլան:

Կլիմովը շուտ եկավ և հեռացավ:

— Բայց ասենք թե նա չկա,— ձայն տվեց Գավրիլան նրա հետևից,— Դու ինքդ համաձայն ես:

— Հայտնում եմ իմ համաձայնությունը,— ասաց Կապիտոնը և հեռացավ:

Նա պերճախոսությունից չէր հրաժարվում անգամ ծայրահեղ ծանր վիճակում:

Գավրիլան մի քանի անգամ գնաց-եկավ սենյակում:

— Դե՛հ, հիմա կանչեցեք Տատյանային,— խոսեց նա վերջապես:

Մի քանի վայրկյանից սուս ու փուս ներս մտավ Տատյանան և կանգնեց շեմքին:

— Ի՞նչ կիրամայեք, Գավրիլա Անդրեյիչ,— ասաց նա համեստ ձայնով:

Գավրիլան ուշադիր նայեց նրան:

— Հը,— ասաց նա,— Տանյուշա, կուզե՞ս մարդու գնալ. տիրուհին քեզ համար մարդ է գտել:

— Լսում եմ, Գավրիլա Անդրեյիչ: Իսկ ո՞ւմ է ընտրել տիրուհին ինձ համար,— ավելացրեց Տատյանան անհամարձակ:

— Կլիմովին, կոշկակարին:

— Լսում եմ:

— Նա, ճիշտ է, թեթևամիտ մարդ է, բայց տիրուհին հույս ունի քեզ վրա:

— Լսում եմ:

— Բայց ցավն այն է... չէ՞ որ այդ խուլ-համր Գերասիմը քեզ հետևում է: Եվ ինչո՞վ ես դու այդ արջին գրավել: Նա՛ այդ արջը՝ չէ՞ որ կարող է քեզ սպանել:

— Կսպանի, Գավրիլա Անդրեյիչ, անպայման կսպանի:

— Կսպանի՛... Մենք այդ կտեսնենք: Ո՞նց թե կսպանի. նա մի՞ թե իրավունք ունի քեզ սպանելու, ինքդ դատիր:

— Ես չգիտեմ, Գավրիլա Անդրեյիչ, ունի թե չունի:

— Տես, դու հո նրան էնպես բան չես խոստացել...

— Ինչ եք հրամայում...

Գավրիլան լռեց և մտածմունքի մեջ ընկավ:

— Խեղճ, հնազանդ արարած: Դե, լավ,— ավելացրեց նա,— մենք դեռ կխոսենք, իսկ առայժմ գնա, Տանյուշա, տեսնում եմ խոնարհ աղջիկ ես:

Տատյանան շուռ եկավ, թեթևակի հենվեց դռան շրջանակին ու գնաց:

«Է՛հ, տիրուհին գուցե հենց վաղն էլ մոռանա այդ պսակի մասին,— մտածեց Գավրիլան,— ես ինչի՞ եմ անհանգստանում որ: Իսկ էդ չար Գերասիմին մենք կկռացնենք... Եթե փորձի մի բան անել, ոստիկանության իմաց կտանք»... Ուստի՛նա Ֆեոդորովնա,— կանչեց նա բարձր ձայնով իր կնոջը,— սամավարը դիր, սիրելիս...

Տատյանան այդ օրն ամբողջ գրեթե դուրս չեկավ լվացքատնից: Սկզբում նա լաց եղավ, հետո արցունքները սրբեց ու առաջվա պես ձեռնարկեց աշխատանքի: Կապիտոնը մինչև ուշ գիշեր նստեց գինետանը մի ինչոր մոայլ տեսքով ընկերոջ հետ և մանրամասն պատմում էր նրան, թե ինչպես ինքը Պետերբուրգում ապրում էր մի աղա պարոնի մոտ, որի ձեռքից ամեն բան կգար, եթե մի փոքրիկ պակասության չունենար— խմում էր և կանացի սեռով շատ էր հետաքրքրվում... Մոայլադեմ ընկերը գլխով էր անում միայն, բայց երբ Կապիտոնը հայտնեց, վերջապես, որ ինքը, մի դիպվածի բերումով, վաղը պետք է իրեն սպանի, մոայլադեմ ընկերը նկատեց, թե քնելու ժամանակ է: Եվ նրանք լուռ բաժանվեցին իրարից:

Մինչդեռ Գավրիլայի սպասելիքները չարդարացան: Տիրուհուն այնպես էր զբաղեցնում Կապիտոնին պսակելու միտքը, որ նա գիշերը նույնիսկ միայն դրա մասին էր խոսում տանն ապրող կանանցից մեկի հետ, որին պահում էր հատկապես նրա համար, որ անքնության դեպքերում հետը խոսի, և որը գիշերային կառապանի պես ցերեկն էր քնում: Երբ Գավրիլան թեյից հետո մտավ տիրուհու մոտ զեկուցելու, տիրուհու առաջին հարցը եղավ.— Հը՞, ինչպե՛ս է, հարսանիքը գլուխ է գալի՞ս: Գավրիլան, պարզ է, պատասխանեց, որ բանն ավելի քան հաջող է գնում, և որ Կապիտոնը այսօր նորից կգա տիրուհուն շնորհակալություն հայտնելու: Տիրուհին իրեն մի տեսակ լավ չէր զգում և երկար չգրադվեց գործերով: Գավրիլան վերադարձավ

իր սենյակը և մի խորհրդակցություն հրավիրեց: Գործն, իսկապես, պահանջում էր հատուկ խորհրդակցություն: Տատյանան չէր առարկում, իհարկե, բայց Կապիտոնը հայտարարում էր ի լուր ամենքի, որ ինքը մի գլուխ ունի, և ոչ թե երկու կամ երեք... Գերասիմը խստորեն ու արագ նայում էր բոլորին, չէր հեռանում աղջկանոցի դռնից և, թվում էր, գլխի է ընկնում որ ինչոր բան է պատրաստվում իրեն ի վնաս: Ժողովականները (դրանց թվում էր և ծեր բուֆետապանը, որին քեռի Խվոստ էին ասում և որին բոլորը հարգանքով խորհուրդ էին հարցնում, թեև նրանից միայն այս էին լսում.— «այ թե ինչ» կամ՝ «այո, այո, այո») սկսեցին նրանից, որ համենայն դեպս վտանգից ապահով լինելու համար, Կապիտոնին փակեցին մի մուռ սենյակում ու սկսեցին միտք անել: Ուժի դիմելը հեշտ էր, իհարկե, բայց աստված ոչ անի, աղմուկ բարձրանար, տիրուհին կանհանգստանար, այդ էր վտանգը:

Ինչպե՞ս անել: Միտք արին, միտք արին և որոշեցին վերջապես: Բազմիցս նկատված էր, որ Գերասիմը հարբածներին տանել չէր կարողանում... Տան առաջին նստած՝ նա ամեն անգամ երեսը շրջում էր զգվանքով, երբ կողքից երերուն քայլերով ու գլխարկի պահպանակը (կազիրոկը) ականջին թեքած անցնում էր հարբած մի մարդ: Որոշեցին Տատյանային սովորեցնել, որ նա հարբած ձևանա և երերվելով, օրորվելով անցնի Գերասիմի մոտով: Խեղճ աղջիկը երկար չէր համաձայնում, բայց համոզեցին. Տատյանան ինքն էլ տեսնում էր, որ իր երկրպագուից այլ կերպ չի կարող ազատվել: Ու գնաց:

Կապիտոնին բաց թողին, բանը այնուամենայնիվ նրան էր վերաբերում: Գերասիմը նստած էր տան մուտքի առաջ և թիով խաղում էր հողի հետ... Բոլոր անկյուններից, ծածկված լուսամուտների հետևից՝ հետևում էին նրան... Խորամանկությունը ավելի քան հաջողվեց: Տատյանային տեսնելով՝ Գերասիմը նախ, ըստ սովորության, սիրալիր մզոցով գլխով արավ, հետո ուշադիր նայելով, թին զցեց, վեր թռավ տեղից, մոտեցավ Տատյանային, երեսը մոտեցրեց նրա երեսին... Տատյանան վախից ավելի ևս երերաց ու աչքերը ծածկեց... Գերասիմը բռնեց նրա ձեռքը, վազեց բակի միջով և Տատյանայի հետ միասին մտնելով խորհրդի սենյակը, հրեց նրան դեպի Կապիտոնը: Տատյանան վախից քարացավ... Գերասիմը կանգնեց, նայեց նրան, թափ տվեց ձեռքը, քմծիծաղ տվեց և ծանր քայլերով գնաց իր սենյակը: Մի ամբողջ օր նա դուրս չէկավ այնտեղից: Կառապան Անտիպկան պատմում էր հետո, որ ինքը դռան ճեղքից տեսել է, որ իբր թե Գերասիմը՝ մահճակալին նստած և ձեռքը այտին դրած՝ հանդարտ, երբեմն միայն մզոցով երգում է, այսինքն օրորվում է, աչքերը փակում և գլուխը թափահարում, ինչպես կառապան, երբ երգում է իր աղիողորմ երգը: Այդ տեսնելով՝ Անտիպկան սարսափում է և ճեղքից հեռանում: Երբ մյուս օրը Գերասիմը դուրս եկավ իր խցից նրա վրա առանձին փոփոխություն չէր նկատվում: Նա կարծես ավելի մռայլվել էր, և Տատյանայի ու Կապիտոնի վրա ամենափոքր իսկ ուշադրություն չդարձրեց: Նույն այդ երեկոն նրանք ներկայացան տիրուհուն, և մի շաբաթ հետո պսակվեցին: Հարսանիքի օրը Գերասիմը իր վարքը ոչ մի բանով չփոխեց. միայն գետից վերադարձավ առանց ջրի. ինչպես էր պատահել տակառը ճանապարհին կոտրել էր. իսկ գիշերը ախոռում

նա այնպես եռանդով մաքրեց ու թիմարեց իր ձին, որ նա Գերասիմի երկաթե բռունցքների տակ դողդողում էր ու շուտ-շուտ հենվում այս կամ այն ոտի վրա:

Այս բոլորը կատարվեց գարնանը: Անցավ էլի մի տարի, որի ընթացքում Կապիտոնը վերջնականապես իրեն տվեց խմելու և, որպես միանգամայն անպետք մարդ, կնոջ հետ միասին սայլով ուղարկվեց հեռավոր մի գյուղ: Մեկնելու օրը սկզբում նա շատ պարծենում էր և հավատացնում, թե ուր էլ ուղարկեն իրեն, ինքը չի կորչի, բայց հետո տրամադրությունն ընկավ, սկսեց գանգատվել, թե իրեն տանում են անկիրթ մարդկանց մոտ, և վերջը այնպես թուլացավ, որ մինչև իսկ սեփական գլխարկը չկարողացավ գլխին դնել: Երբ ամեն ինչ պատրաստ է արդեն, և գյուղացիները երասանները բռնած սպասում էին միայն «բարի ճանապարհ» խոսքին, Գերասիմը դուրս եկավ իր խցից, մոտեցավ Տատյանային և նվիրեց նրան, ի հիշատակ, մի կարմիր չթե գլխաշոր, որ մի տարի առաջ գնել էր նրա համար: Տատյանան, որ մինչև այդ վայրկյանը գլխովն անցած բոլոր ձախորդությունները տարել էր միանգամայն անտարբերությամբ, այստեղ սակայն չդիմացավ, աչքերը լցվեցին արցունքով և, սայլ նստելիս, երեք անգամ համբուրվեց Գերասիմի հետ: Գերասիմն ուզում էր ուղեկցել նրան մինչև ուղեկալը և սկզբում գնում էր սայլակի կողքից, բայց հանկարծ կանգ առավ, ձեռքը թափ տվեց և գնաց գետի երկարությամբ:

Իրիկնադեմ էր: Գերասիմը հանգիստ անցնում էր գետափով և նայում ջրին: Հանկարծ նկատեց, որ ինչոր բան հենց ափի մոտ շարժվում է տիղմի մեջ: Նա կռացավ, տեսավ մի փոքրիկ շան լակոտ՝ սև ու սպիտակ բծերով, որ, չնայած բոլոր ջանքերեն, ոչ մի կերպ չէր կարողանում ջրից դուրս գալ. բարձրանում էր. սահում և դողդողում էր իր ամբողջ թաց մարմնով: Գերասիմը նայեց խեղճ շնիկին, հետո մի ձեռքով վերցրեց, կոնատակը դրեց նրան, և մեծ-մեծ քայլերով շտապեց տուն: Երբ հասավ ու մտավ իր խուցը, փրկած շանը դրեց իր թախտի վրա, ծածկեց յուր հաստ վերնազգեստով, ապա նախ վազեց գոմը՝ ծղոտի, հետո խոհանոց մի բաժակ կաթի: Վերադարձավ, վերարկուն զգուշությամբ վեր քաշեց, ծղոտը փռեց շան տակը ու կաթը դրեց թախտի վրա նրա առաջ: Խեղճ շնիկը ընդամենը երեք շաբաթական էր. աչքերը նոր բացվել էին, մի աչքը նույնիսկ մի քիչ մեծ էր մյուսից բան լակել դեռ չէր կարողանում. դողում էր և աչքերը կուչ ածում: Գերասիմը երկու մատով բռնեց նրա գլուխը և դունչը մեկնեց կաթին: Փոքրիկ շունը հանկարծ սկսեց ազահաբար լակել կաթը և փնչացնել միաժամանակ: Գերասիմը նայում էր նրան, նայում և հանկարծ ծիծաղից թուլանում: Նա ամբողջ գիշեր քարշ եկավ այդ փոքրիկ շան հետ. սրբեց, չորացրեց նրան, ծածկեց և վերջապես քնեց նրա կողքին մի ուրախ ու խաղաղ քնով:

Ոչ մի մայր այնպես չէր խնամի իր երեխային, ինչպես Գերասիմն էր խնամում իր շնիկը: Փոքրիկ շունն սկզբում շատ թույլ էր, նիհար ու տգեղ, բայց հետզհետե իրեն հավաքեց, լցվեց, իսկ ութ ամիս հետո, շնորհիվ իր ազատարարի անխոնջ հոգատարության, դարձավ իսպանական ցեղի մի լավ շուն՝ երկար ականջներով, մազոտ խողովակաձև պոչով և արտահայտիչ խոշոր աչքերով: Նա զարմանալի

կապված էր Գերասիմին և մի քայլ անգամ չէր հեռանում նրանից. բոլոր ժամանակ հետևում էր նրան, պոչը շարունակ շարժելով:

Գերասիմը նրա անունը դրեց Մումու (համբերը գիտեն, որ իրենց հանած մզոցը գրավում է ուրիշների ուշադրությունը): Տան մարդիկ բոլորն էլ սիրեցին շանը և նույնպես Մումու էին կանչում նրան: Մումուն անչափ խելոք էր. մոտենում, քննում էր բոլորին, բայց սիրում էր միայն Գերասիմին:

Գերասիմն ինքը գծի պես սիրում էր նրան... ուստի նրան դուր չէր գալիս, որ ուրիշները շոյում են իր շանը, վախենում էր, ինչ է, հայտնի չէ:

Գերասիմին առավոտները Մումուն էր զարթեցնում՝ փեշից քաշելով, սանձից բռնած՝ սայլակի մոտ էր բերում ջրկիր ձիուն, որի հետ լավ բարեկամ էր. դեմքին լրջություն տված՝ Գերասիմի հետ գնում էր գետ, հսկում էր նրա ավելներն ու թիերը և ոչ ոքի մոտ չէր թողնում իր տիրոջ խցին: Գերասիմը նրա համար դռան մեջ մի անցք էր շինել, և Մումուն կարծես զգում էր, որ ինքը միայն Գերասիմի խցում է լիակատար տեր ու այդ պատճառով, ներս մտնելուն պես իսկույն ինքնագոհ դեմքով թռչում էր թախտին, նա գիշերը բոլորովին չէր քնում, բայց և այնպես չէր հաչում, ինչպես որևէ հիմար մի շուն, որ հետին թաթերին նստած, դունչը դեպի վեր, աչքերը փակ հաչում է ձանձրությից, այնպես, աստղերի վրա, և սովորաբար երեք անգամ իրար ետևից: Ոչ: Մումուն այդպես չէր, նա իր բարակ ձայնը երբեք իզուր տեղը չէր հանի:

Նա իր ձայնը հանում էր այն ժամանակ միայն, երբ օտար մի մարդ էր մոտենում իրենց պարսպին, կամ որևէ մի տեղ կասկածելի աղմուկ էր բարձրանում կամ շրջուն... Մի խոսքով՝ Մումուն երևելի պահակություն էր անում: Ճիշտ է, նրանից բացի՝ բակում կար մի ծեր շղթայակապ շուն, որին սակայն երբեք, մինչև անգամ գիշերները, բաց չէին թողնում, և ինքն էլ, զառամած լինելով՝ ազատություն չէր էլ պահանջում. իր համար կուչ եկած, պառկում էր բնում և երբեմն միայն լսեցնում էր իր խոպոտ հաչոցը, որը իսկույն էլ կտրում էր, կարծես ինքն էլ զգալով, որ դա անօգուտ է: Մումուն տիրուհու տունը բոլորովին չէր մտնում, և երբ Գերասիմը փայտ էր տանում ներս, նա մնում էր դուրսը և սանդուղքի մոտ անհամբեր սպասում Գերասիմին՝ ականջները սրած, գլուխը բարձրացնելով մեկ դեպի աջ, մեկ դեպի ձախ, նայած թե որ կողմից էր դռների թխկոց լավում:

Այդպես անցավ մի տարի ևս: Գերասիմը շարունակում էր դոնապահությունը և շատ գոհ էր իր վիճակից, երբ հանկարծ մի անսպասելի դեպք պատահեց... Այն է՝ զարնան մի գեղեցիկ օր տիրուհին իր տան ապրող ազգականուհիների հետ անց ու դարձ էր անում հյուրասենյակում: Տրամադրությունը լավ էր, հանաքներ էր անում, ծիծաղում. հետի աղջիկներն էլ ծիծաղում էին և նույնպես հանաքներ անում, բայց առանձին ուրախություն չէին զգում. տանն այնքան էլ ուրախ չէին լինում, որ տիրուհու վրա ուրախություն էր գալիս, որովհետև, ամենից առաջ նա բոլորից պահանջում էր, որ անկեղծորեն ու լիասիրտ մասնակցեն իր ուրախության, և երկրորդ, նրա այդ ուրախ բուրբները երկար չէին տևում և, սովորաբար, փոխվում էին մռայլ ու կծու տրամադրության:

Քաղցր ժպիտը շուրթերին՝ հյուրասենյակում զբոսնելով, տիրուհին մոտեցավ լուսամուտին:

Լուսամուտի առջև ծաղկանոց էր շինված, և հենց այդ բույսերին ծաղկանոցի մեջտեղը, վարդի թփի տակ, Մումուն պատկած եռանդով ոսկոր էր կրծում: Տիրուհին նկատեց նրան:

— Ա՛հ,— բացականչեց նա հանկարծ,— սա ի՞նչ շուն է: Ազգականուհին, որին դիմեց տիրուհին, շփոթվեց և չիմացավ ինչ պատասխանի:

— Չը... ը... գիտեմ,— կմկմաց նա,— կարծես... Համրինն է... է...

— Ա՛հ,— ընդհատեց տիրուհին,— ինչ սիրուն շնիկ է, ասացե՛ք այստեղ բերեն: Վաղո՞ւց է նրա մոտ: Ինչպե՞ս է, որ ես մինչև հիմա չեմ տեսել... Ասացե՛ք բերեն: Ազգականուհին իսկույն թռավ նախասենյակ: — Տղա՛, ա՛յ տղա,— բացականչեց նա,— Մումունին բերե՛ք այստեղ: Շո՛ւտ: Ծաղկանոցումն է:

— Դրա անունը Մումո՞ւ է,— հարցրեց տիրուհին,— շատ լավ անուն է:

— Այո, շատ,— պատասխանեց ազգականուհին:— Շո՛ւտ, Ստեպան, շուտ:

Ստեպանը, մի երիտասարդ, որ սպասավորի պաշտոն ուներ, նետվեց ծաղկանոց և այն է՝ քիչ էր մնացել բռներ Մումունին, բայց շունը ճարպկորեն դուրս պրծավ նրա մատների տակից և պոչը ցցած վազեց Գերասիմի մոտ, որ այդ ժամանակ խոհանոցի առաջ դատարկում էր ջրի տակառը: Ստեպանը վազեց նրա ետևից և աշխատեց բռնել տիրոջ ոտների մոտ, բայց Մումուն շարունակ թռչկոտում էր ու խաբս տալիս: Գերասիմը ժպտալով նայում էր այդ քաշկոտութիւն: Երկար քարշ գալուց հետո՝ Ստեպանը վերջապես գլուխը բարձրացրեց և նշաններով արագ հասկացրեց Գերասիմին, թե տիրուհին ահա քո շունն ուզում է, պիտի իր մոտ տանել: Գերասիմը մի քիչ զարմացավ, բայց կանչեց Մումունին, վերցրեց և տվեց Ստեպանին:

Ստեպանը բերեց նրան հյուրասենյակ և դրեց հատակին: Տիրուհին փաղաքշական կանչեց նրան իր մոտ:

Մումուն, որ իր օրում այդպիսի շքեղ սենյակում չէր եղած՝ վախեցավ սաստիկ և նետվեց դեպի դռները, բայց, Ստեպանի կողմից ետ մղվելով՝ դողդողաց ու պատին կպավ:

— Մումո՛ւ, Մումո՛ւ, արի ինձ մոտ, արի տիրուհու մոտ,— ասում էր տիրուհին.— արի, հիմար... մի՛ վախիր... արի՛:

— Մոտեցի՛ր, Մումու, մոտեցի՛ր,— ասում էին տիրուհուն շրջապատող կանայք:— Մոտեցի՛ր:

Բայց Մումուն տխուր նայում էր շուրջը և տեղից չէր շարժվում:

— Մի բան բերե՛ք, թող ուտի,— ասաց տիրուհին,— ինչ հիմարն է, տիրուհուն չի մոտենում: Ինչի՞ց է վախենում:

— Դեռ չի ընտելացել,— ասաց կանանցից մեկը անհամարձակ:

Ստեպանը փոքրիկ պնակով կաթ բերեց և դրեց Մումուի առջև, բայց Մումուն մինչև անգամ հոտ էլ չքաշեց. նա բոլոր ժամանակ դողում էր և առաջվա պես դիտում շուրջը:

— Ա՛հ, ինչ հիմարն ես,— արտասանեց տիրուհին մոտենալով և կռանալով, ուզեց շոյել նրան, բայց Մումուն դողահար գլուխը թեքեց և ատամները չիսկացրեց:

Տիրուհին ձեռքը ետ քաշեց արագ:

Մի ակնթարթ լռություն տիրեց: Մումուն մի թույլ կլանչոց արձակեց, ասես ավստում էր արածի համար և ներողություն խնդրում:

Տիրուհին հետ քաշվեց և հոնքերը կիտեց: Շան հանկարծակի շարժումը վախեցրեց նրան:

— Ա՛խ,— բացականչեցին շրջապատող կանայք բոլորը միասին,— խոմ չկ՞ծե՞ց (Մումուն իր կյանքում երբեք ոչ ոքի չէր կ՞ծել),— ա՛խ-ա՛խ:

— Կորցրու դրան,— խոսեց պառավը փոխված ձայնով:— Զզվելի՛ շուն: Ի՛նչ կատաղածն է:

Եվ դանդաղ շուռ եկավ ու գնաց դեպի իր առանձնասենյակը: Ազգականուհիները վախով նայեցին իրար և ուզեցին հետևել նրան, բայց տիրուհին կանգնեցրեց նրանց, սառը նայեց բոլորին ու արտասանեց. «Ո՞ւր եք գալիս որ. ձեզ հո չեմ կանչում», և գնաց:

Կանայք հուսահատ ձեռները թափ տվին Ստեպանի վրա, Ստեպանը շանը բռնեց և զգեց դուրս, ուղիղ Գերասիմի ոտների մոտ: Կես ժամ հետո արդեն տանը թագավորում էր մի խոր լռություն. պառավ տիրուհին նստել էր իր բազմոցին փոթորկաբեր ամպից էլ մոայլ:

Մինչև երեկո նրա տրամադրությունը վատ էր. ոչ ոքի հետ չխոսեց, թուղթ չխաղաց և գիշերն անցրեց վատ:

Իսկ հետևյալ օրը կանչեց իր մոտ սպասավորների պետ Գավրիլային:

— Ասա, խնդրեմ,— սկսեց նա,— այդ ի՞նչ շուն էր, որ ամբողջ գիշերը հաչում էր մեր բակում և չթողեց քնեմ:

— Շուն... ո՞րը... գուցե խուլի շունը,— խոսեց Գավրիլան կմկմալով:

— Զգիտեմ խուլի՞ն էր, թե մի ուրիշինը, միայն չթողեց, որ քնեմ: Ես զարմանում եմ՝ այդքան շատ շներ ինչի՞ համար են: Հետաքրքիր է: Չե՞ որ մենք մեր բակում շուն ունենք:

— Ինչպես չէ, կա...

— Դե, էլ ի՞նչ. ավելորդ շունը մեր ինչի՞ն է պետք: Անկարգություններ է անելու միայն: Նայող չկա, ավագ չկա, այ թե ինչ: Եվ խուլի ինչի՞ն է հարկավոր շունը: Ո՞վ է նրան թույլ տվել, որ իմ բակում շուն պահի: Երեկ մոտեցա լուսամուտին, տեսնեմ դա,

ծաղկանոցում պառկած, ինչոր կեղտոտ բան է բերել ու կրծում է. իսկ այնտեղ չէ որ վարդեր են տնկված:

Տիրուհին լռեց:

— Այսօր իսկ դրան չտեսնեմ... Լսո՞ւմ ես:

— Լսում եմ:

— Այսօր իսկ... առայժմ գնա:

Գավրիլյան դուրս եկավ:

Նախասենյակում պառկած էր Ստեպանը. զարթեցրեց նրան և կամաց ինչոր բան հրամայեց, որին Ստեպանը պատասխանեց կես հորանջելով, կես ծիծաղելով: Գավրիլյան գնաց, իսկ Ստեպանը վեր թռավ տեղից, կաֆտանն ու կոշիկները հագավ և դուրս եկավ՝ շեմքում կանգնեց: Չանցավ հինգ րոպե, Գերասիմը երևաց, իր անբաժան Մումուի ուղեկցությամբ, փայտի մի ահագին կապոց շալակին (տիրուհին հրամայել էր, որ իր ննջարանն ու առանձնասենյակը տաքացնեն նույնիսկ ամառը): Գերասիմը կողքանց կանգնեց գռան առջև, ուսով հրեց այն և իր բեռով մտավ ներս: Մումուն, ըստ սովորության, մնաց նրան սպասելու: Այդ ժամանակ Ստեպանը, հարմար րոպեից օգտվելով, հարձակվեց հանկարծ նրա վրա, ինչպես որսորդը ճտի վրա, սեղմեց նրա կուրծքը գետնին, գրկեց և մինչև անգամ գլխարկը չծածկելով՝ վազեվազ դուրս եկավ բակից, նստեց առաջին պատահած կառքը և գնաց ուղիղ Օխտոնի րյադ: Այստեղ նա գնորդ գտավ. Մումուին ծախեց հիսուն կոպեկի՝ այն պայմանով միայն, որպեսզի նա մի շաբաթ գոնե կապած պահի նրան, և ինքն իսկույն վերադարձավ. բայց դեռ տուն չհասած՝ կառքից իջավ և, տան բոլորքը շրջան անելով, ետևի փողոցից, պարսպի վրայով թռավ բակը. դռնով վախենում էր գնալ, որ Գերասիմին չհանդիպի:

Ասենք, նրա անհանգստությունն անտեղի էր: Գերասիմը վաղուց բակում չէր: Տնից դուրս գալով՝ նա անմիջապես դես ու դեն ընկավ Մումուին որոնելու. նա դեռ չէր հիշում, որ Մումուն երբևիցե չսպասեր իր վերադարձին, ու այս ու այն կողմ ընկնելով՝ սկսեց փնտրել, կանչել նրան իրեն հատուկ ձայնով... վազեց իր խուցը, խոտանոցը, նետվեց փողոց, դես-դեն... Մումուն չկա, Մումուն կորել է:

Գերասիմը դիմեց մարդկանց, ամենահուսահատ նշաններով հարց ու փորձ արավ, հողից կես արշին բարձր ցույց տալով պատկերացրեց Մումուին ձեռներով... Ծառայողներից ոմանք, իսկապես չիմանալով ուր է չքացել Մումուն, գլուխները շարժում էին միայն, մյուսները, որ գիտեին, պատասխանի փոխարեն ծիծաղում էին, իսկ սպասավորների ավագը ծանր ու մեծ կերպարանք ընդունելով սկսեց բղավել կառապանների վրա: Այդ ժամանակ Գերասիմը դուրս եկավ բակից:

Օրը մթնում էր արդեն, երբ նա վերադարձավ: Նրա հոգնած տեսքից, անհաստատ քայլվածքից և փոշոտված շորերից կարելի էր ենթադրել, որ Մոսկվայի կեսը ոտի տակ է տվել: Նա կանգնեց տիրուհու տան լուսամուտների դիմաց, աչքը ածեց սանդուղքը, ուր յոթ ծառա էր հավաքված կանգնած, ետ դարձավ և մի անգամ էլ կանչեց «Մումու»:

Մումուն չերևաց: Գերասիմը նորից հեռացավ: Բոլորը նայեցին նրա ետևից, բայց ոչ մեկը ոչ ժպտաց, ոչ էլ մի խոսք ասավ: Իսկ հետևյալ առավոտ ամեն բանի հետաքրքիր ձիապահ Անտիպկան խոհանոցում պատմում էր, որ խուլն ամբողջ գիշեր հառաչել է:

Հետևյալ ամբողջ օրը Գերասիմը չերևաց, այնպես, որ նրա փոխարեն ջրի գնաց կառապան Պատապը: Տիրուհին սպասավորների ավագ Գավրիլային հարցրեց, թե կատարված է արդյոք իր հրամանը: Գավրիլան պատասխանեց, որ կատարված է: Մյուս առավոտ Գերասիմը իր խցից դուրս եկավ աշխատանքի: Ճաշին եկավ հաց կերավ և դարձյալ գնաց առանց սրան կամ նրան գլուխ տալու: Նրա դեմքը, որ առանց այն էլ գուրկ էր կենդանությունից, ինչպես բոլոր խուլ ու համրերինը, այժմ կարծես քարացել էր: Ճաշից հետո նա կրկին դուրս եկավ բակից, բայց կարճ ժամանակով. վերադարձավ և իսկույն գնաց խոհանոց:

Գիշերն իջավ, լուսնյակ, պայծառ մի գիշեր: Գերասիմը պառկած հառաչում էր և շարունակ շուռ ու մուռ գալիս անկողնում. մեկ էլ հանկարծ զգաց, որ կարծես փեշը քաշում են. նա ամբողջ մարմնով դողաց, բայց գլուխը չբարձրացրեց և մինչև անգամ աչքերը փակեց. բայց նորից ահա փեշը քաշեցին՝ առաջվանից ավելի ուժգին է Գերասիմը վեր թռավ... Նրա առաջ՝ թոկի կտորը վզին, կանգնած էր Մումուն ու պոչը շարժում էր շարունակ:

Երկարաձիգ մի ճիչ դուրս թռավ Գերասիմի անխոս կրծքից, նա բռնեց Մումուին ու սեղմեց կրծքին. Մումուն մի ակնթարթում լիզեց նրա քիթը, աչքերը, բեղերը և միրուքը... Գերասիմը կանգնեց, մտածեց, զգուշությամբ դուրս եկավ խոտանոցից, նայեց շուրջը և, հավաստիանալով, որ իրեն ոչ ոք չի տեսնի՝ շտապեց իր խուցը: Դեռ առաջուց Գերասիմը գլխի էր ընկել, որ շունն ինքն իրեն չի կորել, որ նրան տարել են, երևի տիրուհու հրամանով. ծառայողները նշաններով բացատրել էին նրան, թե ինչպես նրա Մումուն ուզեցել էր տիրուհուն կծի, ուստի և Գերասիմը վճռեց միջոցներ ձեռք առնել Ամենից առաջ նա Մումուին հաց տվեց, փայփայեց, պառկեցրեց ու ծածկեց, հետո սկսեց մտածել ու ամբողջ գիշերը մտածում էր, թե ինչպե՞ս անի, որ Մումուին մի լավ տեղ թաքցնի: Վերջապես հնարը գտավ. ամբողջ ցերեկը Մումուին կթողնի խցի մեջ և երբեմն միայն կգա տեսնելու, գիշերը կտանի դուրս: Դռան անցքը նա պինդ խցեց հին վերարկուով և ինքը, լույսը նոր բացված, բակում էր արդեն, կարծես ոչինչ էլ չէր պատահել. նա պահպանել էր նույնիսկ (անմեղ խորամանկություն) իր դեմքի տխուր արտահայտությունը: Խեղճ խոզի մտքով չէր էլ կարող անցնել, որ Մումուն իր կլանչոցով կմատնի իրեն: Եվ, իսկապես, շուտով տան մարդիկ բոլորն էլ իմացան, որ համրի շունը վերադարձել է և այժմ տանը փակված է: Բայց Գերասիմին ու շանը խղճալուց, մասամբ էլ գուցե Գերասիմի երկյուղից, զգացնել տվին, որ իրենք նրա գաղտնիքը իմացել են: Սպասավորների ավագը ծոծրակը քորեց միայն և ձեռք թափ տվեց. «Է՛հ, աստված իր հետ: Գուցե տիրուհին չի էլ իմանում»: Իսկ համրը երբեք այնպիսի ջանասիրություն չէր ցույց տվել, ինչպես այդ օրը. նա սրբեց, մաքրեց ամբողջ բակը, խոտերը արմատահան արավ, ծաղկանոցի ցանկի փայտերը կարգի բերեց, մի խոսքով՝ աշխատում, չարչարվում էր այնպես, որ մինչև անգամ

տիրուհին էլ ուշադրություն դարձրեց նրա ջանասիրության վրա: Օրվա ընթացքում Գերասիմը մի երկու անգամ թաքուն գնաց փակված շանը տեսնելու, իսկ գիշերը նա Մումուի հետ միասին պառկեց, ոչ թե խոտանոցում, այլ խցում և միայն ժամը երկուսին դուրս եկավ նրա հետ մաքուր օդում զբոսնելու: Ու բակում բավական երկար զբոսնելով նա ուզում էր վերադառնալ արդեն, երբ տան պարսպից այն կողմ, փողոցում ինչոր խշշոց լսվեց: Մումուն ականջները սրեց, մոռաց, մոտեցավ պարսպի պատին, հոտոտեց և սկսեց բարձրաձայն հաչել ինչոր հարբած մի մարդ եկել էր այնտեղ գիշերելու:

Այդ ժամանակ տիրուհին հենց նոր աչքը կպցրել էր երկարատև «ջղային հուզումից» հետո. այդպիսի հուզումներ միշտ պատահում էին նրան չափազանց կուշտ ընթրիքից հետո: Շան հանկարծակի հաչոցը զարթեցրեց նրան. նրա սրտի զարկերն ավելացան, «Աղջիկնե՛ր, աղջիկնե՛ր,— նվաղելով կանչեց նա,— աղջիկնե՛ր, աղջիկնե՛ր»: Աղջիկները վախվխորած ներս մտան ննջարան: «Օ՛յ, օ՛յ, մեռնում եմ,— խոսեց տիրուհին վշտահար, ձեռքերն այս ու այն կողմ տարածելով,— դարձյալ, դարձյալ այդ շունը... Օ՛յ, մարդ ուղարկեցեք բժշկի հետևից. դրանք ինձ ուզում են սպանել... Շո՛ւնը, դարձյալ այդ շունը: Օ՛յ». և նա գլուխը ետ ձգեց, որ նշան էր ուշաթափության: Վազեցին բժշկի ետևից:

Նա եկավ, տիրուհուն ուշքի բերեց և հետո, հանգստության համար, կաթիլներ տվեց: Տիրուհին ընդունեց կաթիլները և անմիջապես արտասովախառն ձայնով սկսեց գանգատվել շնից, ծառայողների ավագ Գավրիլայից, իր բախտից և այն բանից, որ իրեն՝ խեղճ, պառավ կնոջը, բոլորն աչքաթող են արել, որ ոչ ոք իրեն չի խղճում և բոլորն էլ իր մահն են ցանկանում: Մինչ այդ՝ Մումուն շարունակում էր հաչել, իսկ Գերասիմն ապարդյուն կանչում էր նրան պարսպի մոտից: «Ահա... ահա... դարձյալ...»— խոսեց տիրուհին, և նրա աչքերը նորից կուլ գնացին: Բժիշկը ինչոր բան շնջաց աղջկան, նա վազեց նախասենյակ, զարթեցրեց Ստեպանին, իսկ Ստեպանը վազեց Գավրիլային զարթեցնի և Գավրիլան բորբոքված հրամայեց տան բոլոր ծառայողներին ոտքի հանել:

Գերասիմը ետ նայեց, լուսամուտներում տեսավ լույս ու ստվերներ, նրա սիրտը վատ բան զգաց, Մումուին թնի տակ առավ, վազեց մտավ իր խուցը և դուռը փակեց: Մի քանի րոպե հետո հինգ մարդ ուզում էին բանալ նրա դուռը, բայց նիզերի դիմադրությանը հանդիպելով՝ կանգ առան: Եկավ Գավրիլան՝ սաստիկ հևալով և բոլորին հրամայեց մինչև առավոտ մնալ այդտեղ՝ ու հսկել, իսկ ինքը շտապեց սպասավոր աղջիկների սենյակը և նրանց գլխավորի՝ Լյուբով Լյուբիմովնայի միջոցով հրամայեց հայտնել տիրուհուն, որ շունը, դժբախտաբար, նորից ինչոր տեղից ետ է եկել, որ վաղն ևեթ նա կենդանի չի լինի, և տիրուհին թող ողորմած լինի՝ չբարկանա ու հանգիստ մնա: Տիրուհին հավանորեն այնքան էլ շուտ չէր հանգստանա, եթե բժիշկը տասներկու կաթիլի փոխարեն քառասուն չտար, այդ ազդեց նրան և քառորդ ժամից արդեն նա քնած էր խոր ու խաղաղ քնով, իսկ Գերասիմը, ամբողջովին զունատ, պառկել էր իր մահճակալին և Մումուի բերանը պինդ սեղմել:

Հետևյալ առավոտ տիրուհին զարթնեց բավական ուշ: Գավրիլան սպասում էր նրա զարթնելուն, որպեսզի Գերասիմի տան վրա հարձակվելու հրաման տա, իսկ ինքը պատրաստվում էր տիրուհու հանդիմանություններն ու նախատինքը լսելու: Բայց ոչինչ էլ չեղավ: Անկողնում պառկած տիրուհին հրամայեց իր մոտ կանչել աղջիկներից մեկին:— Լյուբով Լյուբիմովնա,— սկսեց հանդարտ ու թույլ ձայնով. (սիրում էր նա երբեմն հավածված ու որբացած թշվառ ձևանալ. էլ ինչ ասել կուզի, որ այդ ժամանակ տան բոլոր մարդիկ իրենց անհարմար էին զգում). Լյուբով Լյուբիմովնա, տեսնում եք ինչ դրության մեջ եմ՝ գնացեք, հոգիս, Գավրիլա Անդրեյիչի մոտ, խոսեք նրա հետ. Մի թե մի շուն նրա համար ավելի թանկ է իր տիրուհու հանգստությունից ու կյանքից: Ես չեի կամենա այդ բանին հավատալ,— ավելացրեց նա խորապես հուզված,— գնացեք, հոգիս, բարի եղեք, գնացեք Գավրիլա Անդրեյիչի մոտ:

Լյուբով Լյուբիմովնան գնաց Գավրիլայի սենյակը: Հայտնի չէ թե ինչ խոսք ու զրույց եղավ նրանց մեջ, բայց մի քիչ անց մարդկանց մի ահագին ամբոխ բակի միջով շարժվեց դեպի Գերասիմի խուցը: Առջևից գնում էր Գավրիլան, նրա երկու կողմից սպասավորներն ու խոհարարները: Լուսամուտից նայում, էր քեռի Խվոստը և կարգադրություններ անում, այսինքն ձեռքերը շարժում էր միայն: Ամենքի ետևից, թռչկոտելով ու ծամաձուլություններ անելով, գնում էին փոքրիկ տղաներ, որոնց մի մասը եկել էին հարևան բակից: Գերասիմի խուցը տանող սանդուղքին նստել էր մի պահակ, դռների մոտ կանգնել էին երկուսը՝ փայտավորված: Սկսեցին սանդուղքով բարձրանալ ու բռնեցին նրա ամբողջ երկարությունը: Գավրիլան մոտեցավ դռանը, բռունցքով ձեռեց ու կանչեց.

— Բա՛ց:

Լսվեց խեղդված հաչոց, բայց պատասխան չեղավ:

— Ասում եմ՝ բաց,— կրկնեց նա:

— Ախր, Գավրիլա Անդրեյիչ,— նկատեց ներքևից Ստեպանը,— չե՞ որ խուլ է, չի լսում:

Ամենքը ծիծաղեցին:

— Հապա ի՞նչ անենք,— ասաց վերևից Գավրիլան:

— Այդտեղ դռան վրա ծակ տեղ կա,— պատասխանեց Ստեպանը,— փայտով շարժեցեք էնպես:

Գավրիլան կռացավ:

— Նա ծակը ինչոր վերարկու է կոխել:

— Դուք էլ վերարկուն դեպի ներս բռնեցեք: Նորից բութ հաչոց լսվեց:

— Տե՛ս, տե՛ս, ինքն իրեն մատնում է,— նկատեցին ամբոխի միջից և նորից ծիծաղեցին: Գավրիլան ականջի ետևը քորեց:

— Չէ, ախպեր,— ասաց նա վերջապես,— վերարկուն բոթիր ինքդ, եթե ուզում ես: —
Լավ, համեցեք:

Եվ Ստեպանը բարձրացավ վերև, փայտը վերցրեց, վերարկուն հրեց ներս ու սկսեց փայտը ծակի մեջ խաղացնելով կրկնել՝ «դուրս արի, դուրս արի»: Նա դեռ փայտը տարուբերում էր, երբ հանկարծ խուցի դառը արագ բացվեց, սպասավորների ամբողջ խումբը գլխիվայր գորվեց սանդուղքից, և ամենից առաջ Գավրիլան:

— Դե՛, դե՛, դե՛,— կանչեց Գավրիլան ներքևից,— խելոք կաց, ա՛յ...

Գերասիմն անշարժ կանգնեց շեմքում: Ամբոխը հավաքվեց սանդուղքի ոտների մոտ: Գերասիմը գերմանական կաֆտան հագած այդ մանր մարդկանց նայում էր բարձրից, և ձեռները թեթևակի կողքին կանթած: Իր գլուղական կարմիր վերնաշապիկով նա մի հսկա էր թվում նրանց առաջ: Գավրիլան մի քայլ արավ առաջ գնալու:

— Տե՛ս, ա՛յ,— ասաց նա,— չարություն մի անի: Եվ սկսեց նշաններով հասկացնել, որ տիրուհին նրա շունը պահանջում է անպատճառ. տուր այդ շունը իսկույն, թե չէ վատ կլինի:

Գերասիմը նայեց նրան, ցույց տվեց շունը, ձեռքը տարավ— բերեց իր վզի մոտ այնպես, կարծես օղակ էր գցում ու հարցական դեմքով նայեց ծառայողների ավագին:

— Այո՛, այո՛,— ասաց Գավրիլան գլուխը շարժելով,— անպատճա՛ռ:

Գերասիմն աչքերը ցած գցեց, հետո հանկարծ ցնցվեց, կրկին ցույց տվեց Մուսուխին (որ բոլոր այդ ժամանակը նրա մոտ կանգնած, պոչը շարժում էր անմեղ և ականջները խլշում), նորից իր վզի վրա խեղդելու նշան ցույց տվեց և նշանակալից ձևով ձեռք խփեց կրծքին, որով կարծես հայտարարում էր, որ ինքն իր վրա էր վերցնում Մուսուխին ոչնչացնելու գործը:

— Չէ, դու կխաբես,— շարժեց ձեռքը Գավրիլան իբրև պատասխան:

Գերասիմը նայեց նրան, արհամարհանքով ծիծաղեց, կրկին ձեռքը կրծքին խփեց և դուռը շրխկոցով փակեց:

Բոլորը լուռ իրար նայեցին:

— Սա ի՞նչ է նշանակում,— սկսեց Գավրիլան,— նորից փակվեց:

— Թողեք, Գավրիլա Անդրեյիչ,— ասաց Ստեպանը,— նա ասածը կանի, եթե խոստանում է: Նրա բնավորությունն էդպես է: Եթե խոստանում է՝ էլ պրծավ: Էդ բանում նա մեզ նման չի, ինչ որ ճիշտ է, ճիշտ է: Այո:

— Էհ, գուցե, տեսնենք,— ասաց Գավրիլան.— իսկ մեկը թող էլի մնա էստեղ: Եկ, Երոշկա,— ավելացրեց նա, դիմելով մի ինչոր խեղճ մարդու, որ այգեպան էր համարվում,— մի բան որ գործ չունես, փայտը վերցրու և այստեղ նստիր, հենց որ մի բան եղավ՝ իսկույն վագիր ինձ մոտ:

Երոշկան փայտը վերցրեց և նստեց սանդուղքի առաջին աստիճանին: Ամբոխը ցրվեց, բացի մի քանի հետաքրքիրներից ու փոքրիկ տղաներից, իսկ Գավրիլյան վերադարձավ տուն և հրամայեց աղջիկների միջոցով հայտնել տիրուհուն, որ ամեն ինչ կատարված է:

Այդ իրարանցումից մի ժամ հետո խուցի դուռը բացվեց, և Գերասիմը դուրս եկավ. նա հագել էր իր տոնական կաֆտանը: Նա իր հետ դուրս բերեց Մումուին՝ վիզը թուրք դրած: Երոշկան մի կողմ քաշվեց և նրան ճանապարհ տվեց անցնելու: Գերասիմը գնաց դեպի բակի դուռը: Բակում եղած փոքրիկ տղաները լուռ աչքերով հետևեցին նրան: Գերասիմը նույնիսկ ետ չնայեց, գլխարկը ծածկեց միայն փողոցում:

Գավրիլյան նույն Երոշկային ուղարկեց նրա ետևից նայելու: Երոշկան, հեռվից տեսնելով, որ Գերասիմը շան հետ միասին ճաշարան մտավ, սպասեց նրա դուրս գալուն:

Ճաշարանում Գերասիմին ճանաչում և նրա նշանները հասկանում էին: Նա իր համար մտով կերակուր խնդրեց և նստեց՝ արմունկներով սեղանին հենված: Մումուն՝ նրա աթոռի մոտ կանգնած, խելացի աչքերով նայում էր նրան: Նրա մազերը լավ հարթված էին, երևում էր, որ քիչ առաջ սանրել են նրան: Գերասիմին կերակուր բերին: Նա հաց բրդեց նրա մեջ, միսը կտորկտոր արավ և ափսեն դրեց հատակին: Մումուն սկսեց ուտել իր սովորական բարեկիրթ ձևով, դունչը հազիվ կերակրին մոտեցնելով: Գերասիմը երկար նայում էր նրան, հանկարծ արցունքի երկու խոշոր կաթիլ ընկան նրա աչքերից. մեկն ընկավ շան թեք ճակատին, մյուսը՝ կերակրի մեջ: Նա դեմքը ծածկեց ձեռքերով: Մումուն կերավ կերակրի կեսը և մի կողմ քաշվեց դունչը լիզելով: Գերասիմը ելավ տեղից, վճարեց կերակրի գինը և դուրս եկավ: Երոշկան, Գերասիմին տեսնելով, ցատկեց անկյունի մյուս կողմը և երբ Գերասիմն եկավ անցավ իր մոտով, նա կրկին հետևեց նրան:

Գերասիմը գնում էր առանց շտապելու Մումուի թուրք բռնած: Հասնելով փողոցի անկյունը՝ նա կանգ առավ կարծես մտածմունքի մեջ, և հանկարծ արագ քայլերով դիմեց դեպի գետը: Ճանապարհին նա մտավ նոր կառուցվող մի տան բակ և այնտեղից երկու աղյուս բերեց կոնստակը դրած: Հասնելով գետը, նա ափով գնացհասավ մի տեղ, ուր ցցերին կապված երկու նավակ էին կանգնած, նա Մումուի հետ միասին ցատկեց դրանցից մեկի մեջ: Բանջարանցի ծայրում խփված վրանից դուրս եկավ մի կաղ ծերուկ և պոռաց նրա վրա: Բայց Գերասիմը գլխով արեց միայն և այնպես ուժեղ թիավարել սկսեց, որ, թեև գետի հոսանքին հակառակ, մի ակնթարթում հարյուր սաժեն առաջ սլացավ: Ծերուկը կանգնեց, կանգնեց, մեջքը քորեց նախ ձախ, ապա աջ ձեռքով և կաղալով վերա դարձավ նորից իր վրանը:

Գերասիմը շարունակ թիավարում էր ու թիավարում: Ահա Մոսկվան ետ մնաց: Ահա գետի ափերին տարածվում են մարգագետիններ, բանջարանոցներ, դաշտեր, պուրակներ, երևացին խրճիթներ: Գյուղի հոտ էր գալիս: Գերասիմը թիերը ձգեց, գլուխը սեղմեց Մումուին, որ նստած էր նրա առջև՝ չոր տախտակի վրա:

Հատակը լցված էր ջրով և այդպես մնաց անշարժ, ուժեղ բազուկներով շան մեջքը գրկած: Իսկ նավակը մինչև այդ ալիքներով կամաց-կամաց տարվում էր ետ՝ դեպի քաղաք: Վերջապես, Գերասիմն ուղղվեց արագ և ինչ որ ցավագին մի կատաղություն դեմքին, վերցրած աղյուսները թոկով կապեց իրար, հետո թոկի ծայրերը կապեց Մումուի վիզը. բարձրացրեց ու բռնեց նրան դետի վրա ու վերջին անգամ նայեց նրան... Մումուն հավատով ու աներկյուղ նայեց տիրոջը և պոչը շարժեց կամացուկ, Գերասիմը երեսը շուռ տվեց, աչքերը փակեց և ձեռները բաց թողեց... ու չլսեց ոչինչ, ոչ ընկնող Մումուի սուր կլանչոցը, ոչ էլ ջրի ծանր ճողփյունը. ամենաաղմկոտ օրը լուռ և անշշուկ էր նրա համար, ինչպես ոչ մի խաղաղ գիշեր անձայն չէ մեզ համար, և երբ նա աչքերը բաց արավ նորից, առաջվա պես գետի երեսով, կարծես միմյանց հալածելով, շտապով վազում էին փոքրիկ ալիքները և առաջվա պես ճողփյունով զարնվում նավակի կողերին, և միայն հեռուն, դեպի ափն էին վազում ինչոր լայն կորագծեր:

Երոշկան, հենց որ Գերասիմը թաքնվեց նրա աչքից, վերադարձավ տուն և պատմեց ինչ տեսել էր:

— Դե, իհարկե,— նկատեց Ստեպանը.— Գերասիմը նրան ջուրը կզցի: Արդեն կարող եք հանդարտ լինել, քանի որ խոստացել էր...

Ամբողջ օրը Գերասիմը չերևաց: Նա ճաշվա հացին չեկավ: Երեկոյան էլ, երբ բոլորը հավաքվեցին ընթրիքի, նա չկար:

— Ի՞նչ զարմանալի տղա է այդ Գերասիմը,— ճղճղալով խոսեց հաստլիկ լվացարարուհին,— մի՞թե կարելի է մի շան համար եղպես կոտորվել... Չեմ հասկանում...

— Ախր Գերասիմն էստեղ էր,— գոչեց հանկարծ Ստեպանը՝ գղալով իր համար քաշովի վերցնելով,

— Ի՞նչպես: Ե՞րբ:

— Երկու ժամ առաջ: Ինչպես չէ, փողոցի դռան մոտ պատահեցինք, նա էստեղից էր գնում, հայաթից նոր էր դուրս գալի: Ուզեցի շան մասին հարցնեմ, քեֆը տեղը չէր, ինձ էլ բոթեց, ինչպես երևում է, ուզում էր ասել հեռու, մի խոսի, ու մի էնպես դմբուզ հասցրեց վզակոթիս, օ՛յ, օ՛յ, օ՛յ:— Եվ Ստեպանն ականա քմծիծաղով կուչ եկավ ու վիզը քորեց:

Բոլորը ծիծաղեցին Ստեպանի վրա և ընթրիքից հետո գնացին քնելու:

Մինչդեռ նույն այդ ժամանակ Տի խճուղով շտապով և առանց կանգ առնելու քայլում էր մի հսկա՝ պարկը մեջքին ու մի երկար ձեռնափայտ ձեռին: Դա Գերասիմն էր, նա գնում էր առանց ետ նայելու, շտապում էի տուն, իրենց գյուղը: Խեղճ Մումուին ջուրը զցելուց հետո՝ նա վազեց իր խուցը, հապճեպ մի քանի բանման հավաքեց դրեց հին տապճակի մեջ, կապոց արավ, ուսը զցեց ու հայդա:

Ճանապարհը նա լավ գիտեր: դեռ այն ժամանակից, երբ իրեն բերին Մոսկվա: Այն գյուղը, որտեղից տիրուհին բերել էր նրան, ընկած էր խճուղուց քսանհինգ վերստ հեռու: Նա գնում էր մի անընկճելի խիզախությամբ, կատաղի և ուրախ վճռականությամբ: Գնում էր, ու նրա աչքերն ազահաբար և ուղիղ նայում էին առաջ: նա շտապում էր այնպես, կարծես պառավ մայրը սպասում էր նրան հայրենի գյուղում, կարծես կանչել էր իր մոտ օտար երկրում և օտար մարդկանց մեջ երկար թափառելուց հետո... Հենց նոր իջած ամառային գիշերը խաղաղ էր ու տաք. մի կողմից, այնտեղ, ուր արևը մայր մտավ, երկինքը դեռ սպիտակին էր տալիս և թեթևակի կարմրած էր անհետացող օրվա վերջին ցուլքերով, մյուս կողմից բարձրանում էր գորշկապույտ աղջամուղջը: Հարյուրավոր լորեր աղմկում էին ամեն կողմ, և նրանց հետ մրցելու համար կարծես ջրահավերը ձայնակցում էին իրար:

Գերասիմը, սակայն, նրանց լսել չէր կարող, նա չէր կարող լսել նաև գիշերային մեղմ սոսափյունը ծառերի, որոնց կողքով անցնում էր, բայց նա զգում էր հասնող հաճարի ծանոթ հոտը, որ բուրում էր շարունակ մութ դաշտերից, զգում էր, թե ինչպես քամին, իր հայրենի քամին, քնքշաբար զարնվում էր իր երեսին և խաղում մազերի յու միբուքի հետ, տեսնում էր իր առաջ սպիտակին տվող ճանապարհ, իրենց տան ճանապարհը, որ ձգվում էր նետի պես ուղիղ, նա տեսնում էր երկնքում անթիվ աստղեր, որ լուսավորում էին նրա ուղին, և առյուծի նման քայլում էր նա առույգ ու կայտառ, այնպես, որ երբ ծագող արեգակը իր տամուկ կարմիր շողերով լուսավորեց մեծ քայլերով հեռացող հսկային, Մոսկվայի և նրա միջև ընկած էր արդեն երեսունհինգ վերստ...

Երկու օրից հետո նա իր տանն էր արդեն, ի մեծ զարմանս այն զինվորի կնոջ, որին տեղավորել էին նրա խրճիթում: Սրբապատկերի առաջ աղոթելուց հետո՝ նա գնաց տանուտերի մոտ: Տանուտերը մի քիչ զարմացավ, բայց խոտհունձը հենց նոր սկսել էր, Գերասիմին, որպես ընտիր մշակի, հենց այդտեղ ձեռք գերանդի տվին, և առաջվա պես գնաց հունձ անելու, տեսնելով նրա ձեռի թափն ու հնձած լասերը... իսկ Մոսկվայում, Գերասիմի փախչելու հետևյալ օրը, տան սպասավորները զբաղվեցին նրանով: Գնացին նրա խուցը, ման եկան, հետո հայտնեցին Գավրիլային: Նա եկավ նայեց, ուսերը վեր քաշեց և վճռեց, որ համրը կամ փախել է, կամ խեղդվել իր շան հետ միասին: Իմաց տվին ոստիկանության, հայտնեցին տիրուհուն: Տիրուհին բարկացավ, լաց եղավ և հրամայեց, ինչ կլինի գտնել նրան. հավատացրեց, որ ինքը երբեք չի հրամայել շանը ոչնչացնել և, վերջապես, այնպես մի շշպոեց Գավրիլային, որ նա ամբողջ օրը գլուխը շարժում էր և ասում. «Հը՛մ»...

Վերջապես, գյուղից լուր եկավ, թե Գերասիմն այնտեղ է: Տիրուհին մի քիչ հանգստացավ. սկզբում ուզում էր հրամայել, որ նրան անմիջապես ետ բերեն Մոսկվա, բայց հետո հայտնեց, որ այդ տեսակ ապերախտ մարդը իրեն հարկավոր չէ: Ասենք, դրանից հետո նա ինքը շուտով մեռավ, իսկ ժառանգների հոգսը Գերասիմը չէր, նրանք մոր մնացած ծառայողներին էլ բաց թողին:

Եվ մինչ այսօր էլ Գերասիմն ապրում է մեն-մենակ իր մենավոր խրճիթում. առողջ և ուժեղ է առաջվա պես, մենակ չորս մարդու բան է անում և առաջվա պես էլի լուրջ է ու ծանր: Բայց հարևանները նկատել են, որ նա, Մոսկվայից վերադառնալուց հետո, ոչ մի կնոջ հետ չի խոսում, երեսին անգամ չի նայում, ոչ մի շուն չի պահում մոտը:

«Ասենք,— խոսում են գյուղացիները,— շունը նրա ինչի՞ն է պետք. ոչ մի գող մոտ չի գա նրա դռանը»:

Այս համբավն է պտտվում համրի հսկա ուժի մասին: